

SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT | nr. 88

**Bruk av sikkerhetscelle
i Agder fengsel,
avdeling Mandal**

24.– 26. mars 2025

**Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig
eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse**

SIVILOMBUDET

Agder fengsel, avdeling Mandal
Lindesnes kommune

Vår referanse
2025/1275

Deres referanse
«Ref»

Vår saksbehandler
Audun Solli

Dato
04.09.2025

Oversendelse av rapport etter besøk til Agder fengsel, Mandal avdeling 24.-26. mars 2025

Vi viser til Sivilombudets forebyggingsenhets besøk til Mandal fengsel 24.-26. mars 2025.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at rapporten og oppfølgingen av den blir gjort tilgjengelig for innsatte, ansatte og andre som ønsker å lese den. Vi ber om at fengselet og kommunen gir hver sin tilbakemelding om oppfølgingen av rapportens funn og anbefalinger innen 8. desember 2025.

Informasjon om hva som forventes når det skal gis tilbakemeldinger om oppfølging av funn og anbefalinger finnes her:

<https://www.sivilombudet.no/torturforebygging/besoksinformasjon/>.

Vi ber om at svarene utformes slik at de kan offentliggjøres. Dersom svarene inneholder opplysninger som ikke kan offentliggjøres, ber vi om at det opplyses om dette og sendes en sladdet versjon som kan offentliggjøres. Vi ber om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svarene kan offentliggjøres i sin helhet.

For sivilombudet

Hanne Harlem
sivilombud

Helga Fastrup Ervik
avdelingssjef

Dette brevet er godkjent etter gjeldende interne rutiner og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

SIVILOMBUDET

BESØKSRAPPORT

Agder fengsel, avdeling Mandal

24.-26. mars 2025

Innholdsfortegnelse

I. Besøk til Mandal fengsel – undersøkelse av bruk av sikkerhetscellene	3
II. Sammendrag.....	4
III. Anbefalinger	6
1 Sikkerhetsceller i fengsel: inngripende tvangstiltak med høy risiko for umenneskelig behandling	7
2 Sikkerhetscellene i Mandal fengsel.....	8
2.1 Fysisk utforming.....	8
2.2 Bruk av sikkerhetscelle.....	11
2.3 De innsattes opplevelser av sikkerhetscellene	12
3 Beslutning om å plassere på sikkerhetscelle	13
3.1 Innsattes rett til å bli hørt	13
3.2 Plassering på sikkerhetscelle må oppfylle et bestemt formål	14
3.3 Sikkerhetscelle må være strengt nødvendig og mindre inngripende tiltak må vurderes	14
3.4 Inngrepet må være forholdsmessig.....	16
3.5 Samlet risiko.....	16
4 Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle	18
4.1 Maktbruk underveis i plasseringen.....	18
4.2 Visitasjon og påkledning på sikkerhetscelle.....	18
4.3 Ivaretagelsen av innsatte	19
4.4 Forebygging av isolasjonsskader.....	20
4.5 Oppfølging fra helsepersonell.....	22
4.6 Kontakt med advokat.....	23
4.7 Utelukkelse fra fellesskap etter bruk av sikkerhetscelle.....	24
4.8 Samlet risiko.....	24
5 Vurdering av opprettholdelse eller opphør av sikkerhetscelle	26
5.1 Hvor ofte vilkårene vurderes	26
5.2 Innholdet i de løpende vurderingene	27
5.3 Samlet risiko.....	28
6 Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling	29
7 Forebygge bruk av sikkerhetscelle og sikkerhetsseng.....	31
7.1 Inngripende tvang bør forebygges.....	31
7.2 Bemanning og organisering	31
7.3 Evaluering av tidligere plasseringer på sikkerhetscelle	31

I. Besøk til Mandal fengsel – undersøkelse av bruk av sikkerhetscellene

Sivilombudets mandat til å forebygge tortur og umenneskelig behandling

Mennesker som er fratatt friheten, er sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Tilleggsprotokollen til FNs konvensjon mot tortur pålegger statene å ha et organ som skal forebygge at mennesker som er fratatt friheten, utsettes for tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Denne oppgaven ivaretas av Sivilombudets forebyggingsenhet.¹

I fengslene er sikkerhetsceller og sikkerhetsseng tvangsinngrep som innebærer en høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Forebyggingsenheten har derfor undersøkt bruken av disse tvangsmidlene i utvalgte fengsler.

Forebyggingsenhets besøk til Agder fengsel, avdeling Mandal

Sivilombudets forebyggingsenhet besøkte Mandal fengsel 24. - 26. mars 2025. Fengselet ble ikke varslet i forkant av besøket.² I løpet av besøket ble det gjennomført befaringsgang av sikkerhetscellene og gangen med sikkerhetsseng, 21 intervjuer med innsatte og ansatte i fengselet og med ansatte i den kommunale helseavdelingen i fengselet. Under og etter besøket ble det innhentet omfattende dokumentasjon fra fengselet og helseavdelingen.

Vi undersøkte bruk av både sikkerhetscelle og sikkerhetsseng i perioden 1. januar 2024 til 26. mars 2025. I denne perioden hadde fengselet 16 vedtak om sikkerhetscelle og ingen om bruk av sikkerhetsseng.

Agder fengsel, avdeling Mandal fengsel

Agder fengsel, avdeling Mandal (heretter, Mandal fengsel) fengsel hadde på besøkstidspunktet 87 innsatte. Fengselet har 100 høysikkerhetsplasser for menn, og åpnet i 2020. Fengselet består av fem bygg. Fengselet har to sikkerhetsceller og en sikkerhetsseng. De var plassert ved siden av helseavdelingen og en boenhet kalt S+. I rommet med sikkerhetsceller var det et eget vaktrom, og en egen luftgård. Sikkerhetssengen var plassert i samme lokale som de to sikkerhetscellene. S+ er en mindre boenhet med tre forsterkede celler og et eget fellesareal med kjøkken tilknyttet boenhet S. Boenhet S ble brukt av varetektsinnsatte med restriksjoner fra retten og innsatte som har utfordringer med å forholde seg til fellesskapet i boavdelingene.

Helseavdelingen

Lindesnes kommune hadde ansvaret for de innsattes primærhelsetjenester. Helsetjenesten i fengselet bestod av to leger, fem sykepleiere og en fysioterapeut. Flere hadde deltidsstillinger. Helseavdelingen var åpne hverdager fra 7:30 til 15:00. På andre tidspunkter måtte fengselet kontakte Lindesnes legevakt.

¹ Sivilombudsloven §§ 1, 17 og 18

² Helga Fastrup Ervik (avdelingssjef, jurist), Karin Fathimath Afeef (assisterende avdelingssjef, samfunnsviter), Marit Dahl Schlanbusch (seniorrådgiver, samfunnsviter), Tonje Østvold Byhre (seniorrådgiver, psykologspesialist), Sigrid Marie Fæhn Oftebro (spesialrådgiver, jurist) og Audun Solli (seniorrådgiver, statsviter).

II. Sammendrag

Plassering på sikkerhetscelle er et tvangsinngrep som utsetter den innsatte for høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Sivilombudets forebyggingsenhet har derfor undersøkt bruken av sikkerhetsceller i Agder fengsel, Mandal avdeling. I undersøkelsesperioden 1. januar 2024 til 26. mars 2025 var det 16 plasseringer på sikkerhetscelle ved fengselet.

Belastende fysiske forhold

Fengselets to sikkerhetsceller lå i en egen avdeling som var adskilt fra de andre avdelingene. Cellene var små. Lysforholdene og muligheten til å se ut var relativt bra, men svært dårlig akustikk gjorde det vanskelig å snakke og høre for den som var inne på cella. Med få muligheter for sanseinntrykk, var det belastende for innsatte å være på sikkerhetscella.

Mangler ved ivaretagelsen av innsatte som var plassert på sikkerhetscelle

Innsatte beskrev oppholdet på sikkerhetscelle som opprivende og vanskelig. Fengselet jobbet i liten grad aktivt for å begrense de skadelige effektene av å være på sikkerhetscelle, og dette var særlig alvorlig for innsatte som har lange og gjentatte plasseringer. I sju tilfeller gikk det 10 timer eller mer før den innsatte på sikkerhetscelle fikk tilbud om mat, og i tre tilfeller gikk det nesten et døgn. Det var ikke rennende vann på cella og derfor ikke mulig å ivareta personlig hygiene.

Alvorlige svakheter i beslutninger om bruk av sikkerhetscelle og vurderinger av opphør

Fengselets beslutninger om bruk av sikkerhetscelle hadde alvorlige svakheter. Begrunnelsene manglet ofte beskrivelser av hvorfor plasseringen var strengt nødvendig og hvilke andre tiltak som var blitt forsøkt før bruk av sikkerhetscelle ble bestemt. Det manglet også vurderinger av om tiltaket var forholdsmessig for den innsatte. Samlet gjorde dette det vanskelig å kontrollere om vedtakene var lovlige.

Fengselet plikter å fortløpende vurdere om det er grunnlag for videre bruk av sikkerhetscelle. I noen tilfeller gikk det lang tid mellom hver vurdering, enkelte ganger over 20 timer. Vurderingene var i mange tilfeller svake. Flere av sikkerhetscelleoppholdene var begrunnet så dårlig at det var tvilsomt om plasseringen fortsatt var lovlig. Det ble aldri gjort vurderinger om natten. I noen tilfeller avsluttet ikke fengselet oppholdet på sikkerhetscelle før den innsatte hadde beklaget oppførselen sin. Dette er ikke i tråd med lovens vilkår. Samlet ga dette en klar risiko for at innsatte ble værende på sikkerhetscelle uten at de strenge vilkårene fortsatt var oppfylt. Det er fengselets ansvar å arbeide aktivt for at tvangstiltaket avsluttes så snart det er mulig. I dette arbeidet må det tas hensyn til at sikkerhetscelleplasseringen vil kunne påvirke innsattes evne til å samarbeide eller kommunisere på en bestemt måte.

Flere plasseringer med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling

Det var to innsatte med gjentatte og langvarige opphold på sikkerhetscelle. Dokumentasjonen manglet vurderinger av hvordan oppholdene hadde påvirket disse innsatte, selv om dette er sentralt i en vurdering av om tiltaket er forholdsmessig. For den ene innsatte hadde fengselet lagt til grunn at han ønsket å bli plassert på sikkerhetscelle. Den innsattes eget ønske er ikke et grunnlag for å plassere på sikkerhetscelle, og kan være et tegn på isolasjonsskader. Dokumentasjonen viste at fengselet jobbet for lite aktivt for å avslutte oppholdene. Begge to ble værende på sikkerhetscelle til tross for at de var rolige, og det gikk 18 til 23 timer mellom hver gang fengselet vurderte opphør av tiltaket. Fengselet gjennomførte ikke systematisk evaluering etter sikkerhetscelleplasseringer. Det

var særlig bekymringsfullt at det ikke var evalueringer eller interne gjennomganger ved langvarige eller gjentatte plasseringer.

Behov for å styrke helseoppfølgingen på sikkerhetscelle

Undersøkelsen viste at helsepersonell ikke hadde foretatt tilsyn i sju av seksten sikkerhetscelleopphold. Fem av oppholdene varte i mer enn 12 timer, og to av disse varte i mer enn 60 timer. En innsatt med fem opphold på sikkerhetscelle, fikk bare tilsyn av helsepersonell under ett av oppholdene.

III. Anbefalinger

Beslutningen om å plassere på sikkerhetscelle

1. Fengselet må sikre at sikkerhetscelle bare brukes når tiltaket er strengt nødvendig, at mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller vurdert, og at inngrepet er forholdsmessig.
2. Fengselet må dokumentere en konkret begrunnelse for at alle lovens vilkår for bruk av sikkerhetscelle er oppfylt. Det bør sikres at innsatte er hørt.
3. Fengselet bør ikke bruke sikkerhetscelle for å forebygge eller håndtere selvskading eller selvmordsforsøk.

Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle

4. Fengselet bør sikre at det alltid gjøres en individuell vurdering når det brukes håndjern, kroppsvisiteres og fratas klær ved bruk av sikkerhetscelle. Vurdering bør dokumenteres.
5. Fengselet bør sikre at innsatte på sikkerhetscelle får tilstrekkelig mat.
6. Fengselet bør sikre at det er mulig å ivareta personlig hygiene på sikkerhetscelle, uavhengig av om den innsatte ber om det eller ikke.
7. Fengselet bør sikre at helsepersonell snarest varsles om alle plasseringer på sikkerhetscelle.
8. Fengselet bør styrke oppfølgingen av innsatte på sikkerhetscelle for å forebygge isolasjonsskader. Oppfølgingen bør bidra til at oppholdet blir avsluttet så raskt som mulig.
9. Kommunen bør sikre daglig tilsyn og oppfølging av innsatte som er plassert på sikkerhetscelle, og at dette dokumenteres i journalen.
10. Kommunen bør sikre at plassering på sikkerhetscelle dokumenteres i journal, også i de tilfellene hvor helsetjenestene ikke har hatt tilsyn. Dokumentasjonen bør inneholde konkret informasjon om de spesielle fysiske forholdene på sikkerhetscelle, hvor inngripende tiltaket er og om bruk av makt i forbindelse med plasseringen.

Vurdering av opprettholdelse eller opphør

11. Fengselet bør jobbe aktivt for å avslutte opphold på sikkerhetscelle så raskt som mulig.
12. Fengselet bør sikre at det gjøres fortløpende vurderinger av om lovens vilkår for fortsatt plassering i sikkerhetscelle er oppfylt. Fengselets bør dokumentere de fortløpende vurderingene minst hver sjettime.
13. Fengselet må sikre at sikkerhetscelleopphold avsluttes umiddelbart når lovens vilkår ikke lenger er oppfylt.

Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling

14. Fengselet bør iverksette særlige tiltak for å forebygge langvarig og gjentatt bruk av sikkerhetscelle.

Forebygge bruk av sikkerhetscelle

15. Fengselet bør styrke sitt arbeid med å evaluere og forebygge bruk av sikkerhetscelle, og involvere innsatte i dette arbeidet.

1 Sikkerhetsceller i fengsel: inngripende tvangstiltak med høy risiko for umenneskelig behandling

Å bli plassert i en sikkerhetscelle er blant de mest inngripende tiltakene som kan brukes overfor innsatte.³

Plassering i sikkerhetscelle medfører isolasjon fra andre mennesker. Sikkerhetsceller er en strippet celle utformet i betong, med glatte vegger, en plastmadrass og et nedsenket toalett i gulvet. Nesten alle norske høysikkerhetsfengsler har sikkerhetsceller.

Isolasjon er helseskadelig. Lengre perioder uten fellesskap eller aktivitet, og med få sanseinntrykk, kan føre til passivitet, utmattelse og apati. Evnen til oppmerksomhet, konsentrasjon, planlegging og motivasjon reduseres. Isolasjon innebærer ofte tap av forutsigbarhet og mangel på kontroll. Dette kan føre til at en person mister troen på at han eller hun kan påvirke sin situasjon, som igjen kan føre til tilbaketrekning, hjelpeløshet og depresjon. Jo lengre isolasjonen varer, jo større er påkjenningen og skadepotensialet for den innsatte.

Forholdene på en sikkerhetscelle forsterker alle de skadelige elementene av isolasjon. Cellene er nesten alltid plassert i en kjeller eller en annen avgrenset del av fengselet og ofte uten et tilhørende vaktrom. Den innsatte vet derfor at han eller hun er fysisk helt adskilt fra andre mennesker.

Utformingen av cellene kan medføre at den innsatte etter kort tid mister tidsbegrep og blir desorientert. Enkelte sikkerhetsceller mangler fortsatt klokke den innsatte kan se, og mange er svært små og nedslitte og har begrenset tilgang på dagslys. Inne i en sikkerhetscelle blir den innsatte fratatt det aller meste av egen kontroll og autonomi, og er prisgitt ansatte for å ivareta alle grunnleggende behov. Den innsatte vet ikke når han eller hun kan komme tilbake til sin vanlige celle, og mangelen på forutsigbarhet kan oppleves ekstra belastende.

Det er strenge vilkår for å plassere en innsatt i sikkerhetscelle, og fengselet må fortløpende vurdere om grunnlaget for plasseringen fortsatt er til stede.

Det høye skadepotensialet de innsatte blir utsatt for på sikkerhetscelle gjør at det også er høyere risiko for krenkelse av menneskerettighetenes forbud mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling her enn mange andre steder i fengselet. Dette er også grunnen til at Sivilombudets forebyggingsenhet har valgt å undersøke bruken av sikkerhetsceller i flere fengsler. Om det er risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling ved plassering i sikkerhetscelle beror på en helhetsvurdering. Relevante faktorer inkluderer alder, fysisk og psykisk sykdom, tidligere traumer, varighet av oppholdet, den fysiske utformingen av cellene og oppfølgingen av den innsatte under oppholdet.

³ Ved vurderingen av om soningsforhold krenker torturforbudet, har Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) blant annet lagt vekt på graden av menneskelig kontakt, graden av sansedeprivasjon, de fysiske forholdene, tiltakets varighet og hvordan den innsatte reagerer på isolasjonen. Se for eksempel EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07 m.fl., 10. april 2012 avsnitt 205–209, EMD, *Csüllög mot Ungarn*, klagenr. 30042/08, 7. juni 2011, avsnitt 32–38 og EMD, *Khodorkovskiy og Lebedev mot Russland*, klagenr. 11082 m.fl., 25. juli 2013, avsnitt 464–464.

2 Sikkerhetscellene i Mandal fengsel

2.1 Fysisk utforming

Fengselet hadde to sikkerhetsceller og en sikkerhetsseng. Sikkerhetscellene lå ved siden av boenhet S. For å komme inn til avdelingen med sikkerhetscelle, kunne man enten gå gjennom en gang fra boenhet S eller på utsiden av bygget dersom man kom fra en av de andre boenhetene. Helseavdelingen lå i samme bygg, ved siden av avdelingen med sikkerhetscellene.

Sikkerhetscellene var i underkant av 8 kvadratmeter. Det var høyt under taket; 3,6 meter. Veggene og gulvet var av betong, og inne på cellene var det en plastmadrass og et hull i gulvet som var toalett. Cellene var grå, og vegger, gulv og tak var malt i samme farge. Ringeknappen var lydløs i cellen og innsatte kunne derfor ikke høre om den var aktivert eller om de hadde fått kontakt med noen.

Begge cellene lå på bakkeplan og hadde et stort vindu med utsikt til himmel og natur. Cellene hadde også store vinduer ut mot gangen utenfor. Lyset i taket kunne dimmes, og det var persiennner som kunne gjøre cella relativt mørk. Det var to luker i døren; en ved gulvet og en i hofte høyde. En digital klokke var synlig fra begge cellene. Det var en TV på en av cellene. Den virket, men var ifølge fengselet sjelden i bruk.

Det var ikke tilgang til vann på cella, og den innsatte måtte ringe på callingknappen for at en ansatt kunne skylle ned i toalettet eller levere inn vann. Det var vanskelig å opprettholde god hygiene uten tilgang til vann.

På gangen utenfor cellene stod det en sikkerhetsseng. Den var synlig for de som ble ført inn til sikkerhetscellene. Vi ble fortalt at den noen ganger var dekket til med et laken. Dokumentasjonen fra fengselet viste ingen bruk av sikkerhetssenga i 2024 og 2025, og fengselet oppga at den aldri hadde vært brukt. Sikkerhetsseng er et svært inngripende tiltak. En synlig belteseng rett utenfor tilsynsvinduet til en sikkerhetscelle kan fremstå som skremmende for innsatte som allerede er utsatt for inngripende tvang.

Sikkerhetscellene var utformet på en måte som i seg selv var belastende. Lysforholdene og muligheten til å se ut var bedre enn i eldre fengsler. Samtidig var akustikken svært dårlig, og dette gjorde det vanskelig å snakke og høre for den som var inne på cella. Ellers hadde sikkerhetscellene samme negative kjennetegn som andre sikkerhetsceller. Manglende mulighet til å drikke, ivareta hygiene og opprettholde privatliv ved for eksempel å kunne gå på do uten å bli observert gjennom et vindu av en ansatt, fratok den innsatte nesten enhver mulighet til kontroll over eget liv. Med unntak av utsikten gjennom vinduet, var cellene helt uten sanseinntrykk. Det forsterker belastningen ved å sitte i cella, spesielt over lengre tid.

*Sikkerhetscelle i Mandal fengsel
Foto: Sivilombudet*

Utsikt fra en av sikkerhetscellene
Foto: Sivilombudet

De to sikkerhetscellene sett fra utsiden. Beltesengen er synlig til venstre i bildet. Døra går ut til en lufttegård.

Foto: Sivilombudet

2.2 Bruk av sikkerhetscelle

Fengselet hadde fattet 16 vedtak om plassering av innsatte på sikkerhetscelle i perioden 1. januar 2024 til 26. mars 2025. Vedtakene var fordelt på 9 personer. En av disse hadde fem opphold på sikkerhetscelle, og en hadde to opphold. Den yngste var 26 år da han var på sikkerhetscelle, og den eldste var 58 år.

Det vanligste grunnlaget for plassering på sikkerhetscelle var å hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom. Dette gjaldt ni av vedtakene. Det var tre vedtak om å avverge alvorlig angrep eller skade på person. To av vedtakene var begrunnet med en kombinasjon av disse to formålene. To av vedtakene som viste til skade på person, viste til at fengselet ville forhindre at de innsatte skadet seg selv.

Ett vedtak var begrunnet med å hindre rømning fra fengsel, og ett vedtak skulle både hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom og rømning fra fengsel. Rømning er etter Sivilombudets vurdering ikke et lovlig grunnlag for bruk av sikkerhetscelle (se kapittel 3.2 *Plassering på sikkerhetscelle må oppfylle et bestemt formål*).

Gjennomsnittlig varighet av oppholdene på sikkerhetscelle var 28,5 timer. De to lengste oppholdene var på henholdsvis 60,5 timer og 60,5 timer + 16,1 timer. I det siste tilfellet var den innsatte så kort ute av sikkerhetscellen før ny plassering, at dette skal regnes som ett opphold.⁴ Seks av oppholdene varte i over ett døgn. To opphold varte i mindre enn 12 timer, begge disse varte i 7,5 timer. Varigheten av plasseringene var noe lengre i Mandal fengsel enn gjennomsnittlig varighet ved andre høysikkerhetsfengsler.

⁴ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.6.

2.3 De innsattes opplevelser av sikkerhetscellene

Det kom fram at innsatte som hadde vært plassert i sikkerhetscelle opplevde oppholdet som opprivende og vanskelig, og at det kunne vært unngått dersom de ansatte hadde brukt mer tid til å la situasjonen roe seg ned.

Ansatte i fengselet beskrev sikkerhetscelle som en siste utvei for nødstilfeller og noen beskrev oppholdet som nedverdiggende og usunt. Det ble pekt på at sikkerhetscelle har negative konsekvenser for den innsatte, særlig for innsatte som er selvmordsnære og innsatt som har vært isolert på andre måter. Noen sammenlignet det å gi mat gjennom luka ved gulvet med å behandle mennesker som dyr. Noen ga uttrykk for at sikkerhetscelle i enkelte tilfeller og på kort sikt kunne gi innsatte ro, fordi de trengte fraværet av stimuli og sanseinntrykk.

3 Beslutning om å plassere på sikkerhetscelle

Sikkerhetscelle kan kun brukes dersom det er strengt nødvendig, og dersom mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller åpenbart vil være utilstrekkelig.⁵ Tiltaket må være forholdsmessig.⁶

En plassering på sikkerhetscelle kan kun ha som formål å:

- a) avverge et alvorlig angrep eller skade på person
- b) hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom eller
- c) hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter.⁷

Tiltaket kan ikke brukes som straff eller disiplinærreaksjon, kun for å hindre fremtidige hendelser. Sikkerhetscelle kan bare brukes i ekstraordinære og svært alvorlige situasjoner.

Det stilles strenge krav til begrunnelsen for å bruke sikkerhetscelle. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har fastslått at beslutninger om isolasjon skal begrunnes på en måte som viser at den innsattes omstendigheter, situasjon og atferd er tatt hensyn til.⁸ En mangelfull begrunnelse øker risikoen for brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.⁹ Begrunnelsesplikten følger også av forvaltningsloven og er en sentral rettssikkerhetsgaranti.¹⁰

3.1 Innsattes rett til å bli hørt

Før bruk av et så inngripende tiltak som sikkerhetscelle, skal innsatte normalt gis anledning til å uttale seg.¹¹ Dette er viktig for å forebygge bruk av tvangsmidler (se kapittel 7 *Forebygge bruk av sikkerhetscelle og sikkerhetsseng*).

I tilfeller der hendelsen må løses så raskt at dette ikke er mulig, bør fengslet så snart situasjonen tillater dokumentere innsattes syn. Selv om plasseringen da alt er foretatt, vil innsattes oppfatning i slike tilfeller kunne ha betydning for den videre oppfølgingen og varigheten av tiltaket.

Vedtakene omtalte ikke innsattes syn på hendelsen og på mulig plassering i sikkerhetscelle. Når innsatte var på sikkerhetscellen, ble det ifølge fengselet hengt en kopi av vedtaket på vinduet slik at den innsatte kunne lese dette. Det samme gikk fram av fengselets skriftlige rutiner.

⁵ Straffegjennomføringsloven § 38.

⁶ Prop. 143 L (2019-2020) kapittel 5.8.4; De europeiske fengselsreglene, regel 53A bokstav b; EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07 m.fl., 10. april 2012, avsnitt 212; EMD, *Ramishvili and Kokhraidze mot Georgia*, klagenr. 1704/06, 27. januar 2009, avsnitt 83; Mæhlumshagen, M.S. og Storvik, B.L. (2024) *Menneskerettigheter i fengsel*. Cappelen Damm Akademisk. Side 165.

⁷ Straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstavene a, b og c jf. tredje ledd; Prop. 135 L (2010–2011) side 183. I Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008) punkt 38.7 angis feilaktig at sikkerhetscelle kan brukes for «å hindre rømning eller unnvikelse fra fengsel», jf. lovens første ledd bokstav d).

⁸ Se bl.a. EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07, 10. april 2012, avsnitt 212.

⁹ EMD, *Khodorkovskiy og Lebedev mot Russland*, klagenr. 11082/06 m.fl., 25. juli 2013, avsnitt 470.

¹⁰ Forvaltningsloven §§ 24 og 25, jf. straffegjennomføringsloven § 7.

¹¹ Forvaltningsloven § 16, jf. straffegjennomføringsloven § 7.

3.2 Plassering på sikkerhetscelle må oppfylle et bestemt formål

Plassering i sikkerhetscelle må begrunnes i et av grunnlagene som står i straffegjennomføringsloven § 38 første ledd bokstav a til c (se over).

Alle vedtakene hadde en tydelig henvisning til hvilket formål som skulle oppnås ved å plassere på sikkerhetscelle. Vedtakene beskrev kort hvilken hendelse plasseringen på sikkerhetscelle skulle forhindre, og redegjorde for selve hendelsesforløpet. To av vedtakene viste imidlertid til å «hindre rømning» fra fengsel som et grunnlag for oppholdet på sikkerhetscelle (§ 38 første ledd bokstav d). Dette er etter Sivilombudets vurdering ikke et lovlig grunnlag for sikkerhetscelleplassering.¹² Sivilombudet forutsetter at fengselet, i kommunikasjon med KDI, gjennomgår sin praksis.

3.3 Sikkerhetscelle må være strengt nødvendig og mindre inngripende tiltak må vurderes

Bruk av sikkerhetscelle må være «strengt nødvendig» for å oppnå ett av de nevnte formålene, og forutsetter at mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller anses å være åpenbart utilstrekkelige.¹³ Eksempler på slike tiltak kan være fjerning av gjenstander fra innsattes celle, flytting av innsatte til annen celle eller avdeling, hel eller delvis utelukkelse eller bruk av ulike maktmidler hver gang innsatte er utenfor cella.

Alle de 16 vedtakene beskrev hendelsen som hadde ledet til beslutningen om sikkerhetscelle, og gjenga vilkåret om nødvendighet. Beskrivelsene og begrunnelsene i vedtakene var stort sett generelle, for eksempel at «situasjonen eskalerte». Det kom i liten grad frem hva den innsatte konkret hadde gjort eller var i ferd med å gjøre. Enkelte vedtak som gjaldt å avverge alvorlig angrep eller skade på person, var begrunnet med at vedkommende var frekk, hissig, kverulerte, gjorde motstand, spyttet eller kastet gjenstander. Det var vanskelig å se av beskrivelsene at disse forholdene gjorde plassering på sikkerhetscelle strengt nødvendig.

I forbindelse med sikkerhetscelleplasseringer av en innsatt, la fengselet vekt på at han hadde sagt at han ønsket å komme på sikkerhetscelle. Den innsattes ønske er ikke et grunnlag for å plassere på sikkerhetscelle og kan også innebære en risiko for feiltolkning av den innsatte (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

De fleste vedtakene viste til framtidig handling som plasseringen skulle forhindre, for eksempel fortsatt ødeleggelse av eiendom eller alvorlig selvskading. Dette er i tråd med lovens krav om at plasseringen må gjøres for å hindre hendelse i fremtiden. Fire av vedtakene viste imidlertid kun til hva den innsatte allerede hadde gjort uten å omtale hva plasseringen skulle hindre. Når et vedtak

¹² Jf. Prop 135. L (2010-2011) *Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff)*, hvor det framgår at det er tre grunnlag som kan berettige bruk av sikkerhetscelle. Rømning ikke er en av disse. Det samme framgår av Prop. 165 L (2024-2025) *Endringer i straffegjennomføringsloven mv. (isolasjon i fengsel)*. Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer om bruk av sikkerhetscelle (punkt 3.8.7) fastsetter at sikkerhetscelle kan brukes for å forhindre rømning eller unnvikelse fra fengsel. Sivilombudet gjorde Kriminalomsorgsdirektoratet oppmerksomme manglende samsvar mellom Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer og forarbeidene i et brev 8. november 2024.

¹³ Straffegjennomføringsloven § 38 tredje ledd første setning. Se også De europeiske fengselsreglene, regel 53.2 og Mandelareglene, regel 45 nr. 1.

kun begrunnes med noe som allerede har skjedd, fremstår tiltaket mer som straffende enn som forebyggende.

To vedtak var begrunnet med at plassering på sikkerhetscelle skulle avverge selvskading. Isolasjon kan øke risiko for selvmord, selvskading og utvikling av alvorlige psykiske lidelser. Det er derfor positivt at kun et lite mindretall av vedtakene var begrunnet med selvskading. Sivilombudet understreker at selv om den akutte faren for selvmord og selvskading kan begrenses når en innsatt plasseres på en naken celle, hindrer en sikkerhetscelle sosial kontakt og støttende kommunikasjon. Under slike forhold kan graden av lidelse og symptomer øke, og risikoen for selvmord kan øke både på kort og lang sikt.

Alle vedtakene viste til vilkåret om mindre inngripende tiltak, men fem av de 16 vedtakene inneholdt kun standardteksten «alternative tiltak er vurdert/utprøvd og ikke funnet tilstrekkelig betryggende i ditt tilfelle» eller «alternative tiltak anses som ikke tilstrekkelig betryggende i ditt tilfelle». I fire vedtak stod det en setning om at de ansatte hadde forsøkt kommunikasjon. Det kom ikke fram *hvordan* de ansatte hadde forsøkt å snakke med den innsatte eller hvorfor det ikke fungerte eller var tilstrekkelig.

Kommunikasjon er et grunnleggende verktøy i ansattes daglige arbeid med innsatte. Det må i utgangspunktet alltid forventes at en tilspisset situasjon forsøkes løst med kommunikasjon. Dersom en situasjon ikke kan løses gjennom samtale, må fortsatt mindre inngripende tiltak vurderes. Forsøk på dialog oppfyller ikke kravet om å vurdere mindre inngripende tiltak.

Seks av vedtakene beskrev andre tiltak fengselet hadde forsøkt før plassering på sikkerhetscelle. Alle tilfellene gjaldt celleknusing, hvor det framgikk at den innsatte allerede hadde ødelagt eller skadet andre celler kort tid i forveien. Fengselet hadde i alle disse tilfellene prøvd å plassere den innsatte på en ny, nedstrippet eller forsterket celle. I noen av sakene hadde fengselet også prøvd utelukkelse fra fellesskap eller overføring til en annen avdeling.

Sivilombudet understreker at fengselet må begrunne vedtak om sikkerhetscellebruk slik at det er mulig å forstå hvorfor hvert enkelt vedtak er strengt nødvendig og hvorfor mindre inngripende tiltak ikke er tilstrekkelig. Det må være en fremtidsrettet vurdering, og de enkelte alternative tiltakene som er forsøkt eller vurdert, må beskrives.

Ombudet har merket seg at fengselet hadde et relativt lavt antall plasseringer på sikkerhetscelle som var begrunnet i alvorlig selvskading eller selvmordsrisiko. Fengselets bruk av sikkerhetscelle som tiltak ved selvmordsfare var likevel alvorlig. Innsattes kunnskap om at de i livskriser risikerer å bli møtt med bruk av sikkerhetscelle, kan bidra til at innsatte holder informasjon om egen helsetilstand skjult. Sivilombudet har ved flere besøk funnet at innsatte tier når de har det vanskelig, i frykt for å havne på sikkerhetscelle.¹⁴

EMD har påpekt at fengslene må være særlig varsomme med bruk av isolasjon når det foreligger selvmordsfare. Domstolens praksis viser at bruk av isolasjon eller sikkerhetscelle mot innsatte i slike situasjoner, kan føre til brudd på forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.¹⁵

¹⁴ Sivilombudet (2023). *Selv mord og selvmordsforsøk i fengsel*, side 18.

¹⁵ EMD, *Jeanty mot Belgia*, klagenr. 82284/17, 31. mars 2020, avsnitt 119-120; EMD, *Keenan mot Storbritannia*, klagenr. 27229/95, 3. april 2001, avsnitt 116 og EMD, *Renolde mot Frankrike*, klagenr. 5608/05, 16. oktober 2008, avsnitt 128-129.

Videre har CPT overfor norske myndigheter gitt uttrykk for at innsatte som er i en tilstand der de trenger spesiell observasjon i mer enn 24 timer som følge av fare for selvmord eller selvskading, må overføres til psykisk helsevern.¹⁶

3.4 Inngrepet må være forholdsmessig

Kravet om at plassering på sikkerhetscelle må være forholdsmessig innebærer at fengselets behov for å plassere innsatte på sikkerhetscelle må veies mot belastningen for den innsatte. Vilkåret kan innebære at en strengt nødvendig plassering på sikkerhetscelle allikevel er ulovlig, fordi oppholdet vil være særlig tyngende eller skadelig for den enkelte innsatte.

For å vurdere belastningen for innsatte, må særlige sårbarheter som ung alder, fysisk eller psykisk sykdom, kognitiv funksjon og traumehistorikk tas med i vurderingen. Mandelareglene slår fast at isolasjon bør forbys overfor innsatte med psykisk lidelse eller nedsatt funksjonsevne dersom tilstanden vil bli forverret av isolasjonen.¹⁷ Det må også tas hensyn til om innsatte har vært på sikkerhetscelle flere ganger i løpet av kort tid, eller om han ellers har vært isolert forut for plasseringen. Slike forhold vil øke risikoen for isolasjonsskader.

I akutte situasjoner kan det være vanskelig å gjøre gode og presise vurderinger av belastningen for den innsatte. Fengselet må likevel ha et bevisst forhold til relevante opplysninger om den innsatte allerede fra vedtakstidspunktet. Selv om tiltaket kan være forholdsmessig når det blir besluttet, vil forholdene ved en innsatt kunne ha betydning for oppfølgingen av innsatte og for hvor lenge sikkerhetscelleoppholdet kan vare (se kapittel 5.2 *Innholdet i de fortløpende vurderingene*).

Alle vedtakene vi gikk gjennom manglet en reell vurdering av forholdsmessighet. Ingen av vedtakene beskrev hvordan oppholdet på sikkerhetscelle kunne påvirke den innsatte. De fleste vedtakene viste ikke til forholdsmessighet, men noen vedtak fastslo at tiltaket ikke var uforholdsmessig, uten å utdype hvorfor, eller si noe om hvordan oppholdet kunne påvirke den innsatte.

De ansatte beskrev alle innsatte som sårbare, og pekte på psykiske lidelser og krigstraumer. Flere pekte likevel på at sårbarhetsfaktorer ikke påvirket terskelen for bruk av sikkerhetscelle, fordi fengselet uansett bare brukte sikkerhetscelle når det var strengt nødvendig.

Det kom frem at personene som hadde vært på sikkerhetscelle gjennomgående hadde utfordringer med psykisk helse eller rusproblematikk. Flere fungerte dårlig i fellesskapet, og isolerte seg selv i perioden før og etter oppholdet på sikkerhetscelle.

3.5 Samlet risiko

Samlet avdekket vår gjennomgang av vedtakene flere svakheter. To vedtak viste til faren for rømning. Det er ikke et lovlig grunnlag for bruk av sikkerhetscelle.

Vedtakene hadde både mangelfulle begrunnelser av hvorfor plasseringene var strengt nødvendige, og manglende vurderinger av mindre inngripende tiltak og forholdsmessighet. At vedtak om et inngripende tiltak som sikkerhetscelle ikke er godt nok begrunnet, øker risikoen for umenneskelig

¹⁶ CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 123.

¹⁷ Mandelareglene, regel 45 nr 2.

eller nedverdiggende behandling.¹⁸ Gjentatte opphold bidrar til å øke risikoen, særlig når det ikke gjøres en vurdering av om de gjentatte vedtakene er forholdsmessige.

Mangelfulle vedtak svekker den innsattes rettssikkerhet og er særlig problematisk i lys av skadepotensialet når noen settes på sikkerhetscelle. Funnene skaper bekymring for at fengselet har brukt sikkerhetscelle uten tilstrekkelig hjemmel i lov. Samlet viste funnene en klar risiko for krenkelse av forbudet mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Anbefalinger: Beslutningen om å plassere på sikkerhetscelle

1. Fengselet må sikre at sikkerhetscelle bare brukes når tiltaket er strengt nødvendig, at mindre inngripende tiltak har vært forsøkt eller vurdert, og at inngrepet er forholdsmessig.
2. Fengselet må dokumentere en konkret begrunnelse for at alle lovens vilkår for bruk av sikkerhetscelle er oppfylt. Det bør sikres at innsatte er hørt.
3. Fengselet bør ikke bruke sikkerhetscelle for å forebygge eller håndtere selvskading eller selvmordsforsøk.

¹⁸ Se bl.a. EMDS dommer i Hellig mot Tyskland, klagenr. 20999/05, 7. juli 2011; Babar Ahmad og andre mot Storbritannia, klagenr. 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 og 67354/09, 10. april 2012, og Vukušić mot Kroatia, klagenr. 37522/16, 14. november.

4 Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle

Plassering på sikkerhetscelle innebærer inngripende tiltak som kroppsvisitasjon, og manglende mulighet til selv å ha kontroll over tilgang til mat, drikke og ivaretagelse av hygiene.

Sikkerhetscelleoppholdet innebærer sterk begrensning i sanseinntrykk og inngripende isolasjon.

Disse forholdene kan alene eller samlet utgjøre en risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling og det er fengslets ansvar å sikre at den innsattes grunnleggende rettigheter fullt ut blir ivaretatt i denne situasjonen.

4.1 Maktbruk underveis i plasseringen

En overføring til sikkerhetscelle innebærer oftest mye bruk av makt. Det kan være å bli holdt fast, lagt i bakken og å bli båret til sikkerhetscelle, noen ganger over store avstander. Det kan også bli brukt håndjern, pepperspray og tåregass. Ved sikkerhetscella blir innsatte ofte kledd naken og gitt nytt tøy, og dette som kan medføre ytterligere bruk av fysisk makt.

Håndjern og bruk av fysisk makt

Håndjern kan brukes på samme vilkår som sikkerhetscelle.¹⁹ Håndjern kan også brukes dersom det er strengt nødvendig for å avverge mindre alvorlige personangrep, dersom angrepet vil være egnet til å skape frykt, smerte eller annet betydelig ubehag.²⁰ Bruk av fysisk makt mot innsatte, som nedleggelse og bæring, er kun regulert av en mindre presis bestemmelse i straffegjennomføringsforskriften.²¹

CPT har overfor Norge understreket at bruk av håndjern skal baseres på en individuell risikovurdering, også i tilfeller der innsatte skal plasseres på sikkerhetscelle.²²

Dokumentasjonen viste at fengselet hadde brukt håndjern i 10 av de 16 tilfellene. I bare tre av sakene framgikk bruken av vedtaket. I de andre sju tilfellene var bruk av håndjern beskrevet i hendelsesrapporten. I flere tilfeller beskrev dokumentasjonen den innsatte som rolig. Bruk av håndjern var ofte ikke begrunnet, utover en kort beskrivelse av at den innsatte gjorde motstand. I tilfellene hvor vedkommende var beskrevet som rolig, var det særlig uklart hvorfor fengselet anså håndjern som nødvendig.

Vi ble fortalt om ett tilfelle av bruk av pepperspray i forbindelse med transport til sikkerhetscelle. Utover det, fant vi ikke bruk av andre maktmidler som pepperspray eller tåregass i forbindelse med plasseringene på sikkerhetscelle i perioden vi så på.

4.2 Visitasjon og påkledning på sikkerhetscelle

Ifølge CPTs anbefalinger skal innsatte som plasseres på sikkerhetscelle kun kroppsvisiteres dersom det anses nødvendig etter en individuell vurdering.²³

¹⁹ I tillegg kan det brukes for å hindre rømning, avverge ulovlig inntrenging i fengselet og for å sikre adgang til sperret eller forsterket rom, jf. straffegjennomføringsloven § 38 første ledd.

²⁰ Straffegjennomføringsloven § 38 annet ledd jf. tredje ledd.

²¹ Forskrift om straffegjennomføring § 3-11. Rettstilstanden er kritisert i Sivilombudets høringsuttalelse av 15. juni 2023 til forslag om endringer i straffegjennomføringsloven og helse- og omsorgstjenesteloven.

²² CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 131.

²³ CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 133.

I fem av de 16 plasseringene vi undersøkte var ikke visitasjon nevnt i dokumentasjonen. I de øvrige tilfellene gikk det fram av vedtak eller annen dokumentasjon at fengselet hadde visitert den innsatte. I noen tilfeller var det presisert at det var gjort en to-trinns visitasjon. I de andre tilfellene var det ikke mulig å fastslå om det var en kroppsvisitasjon eller bare en undersøkelse av innsattes klær. Det var ikke dokumentert begrunnelse for noen av visitasjonene.

Den innsatte skal som utgangspunkt kunne bruke egne klær på sikkerhetscelle.²⁴ Dersom klærne anses som en sikkerhetsrisiko, skal fengselet utlevere anstalttøy, eventuelt såkalt «rivsikkert tøy».²⁵ Det varierte om dokumentasjonen inneholdt informasjon om hvilke klær den innsatte fikk ha på seg. Funnene tydet imidlertid samlet på at innsatte etter en konkret vurdering enten fikk beholde eget tøy eller måtte skifte til fengselets tøy, som kunne være joggebukse og t-skjorte. Protokollene viste at to personer kun hadde vært ikledd en rivesikker poncho fordi de ansatte var bekymret for om de ville bruke klærne til å ta sitt eget liv.

Sivilombudet understreker at det å bli avkledd og fratatt sine egne klær er inngripende, og det bør bare skje dersom det, etter en individuell vurdering, anses nødvendig. Denne vurderingen bør dokumenteres.

4.3 Ivaretagelsen av innsatte

Ansatte skal føre tilsyn med innsatte på sikkerhetscelle minst én gang per time, og kontinuerlig tilsyn skal settes i verk dersom situasjonen tilsier det.²⁶ Ifølge fengselets skriftlige rutiner skulle tilsyn skje minimum to ganger i timen. Rutinen presiserte at betjentene skulle forsikre at den innsatte var i live.

Det var betjenter fra boenhet S som gjennomførte tilsynet. Det ble ført en egen protokoll som viste at betjentene hadde ført tilsyn minst en gang i timen. I ett tilfelle gikk det 1,5 timer mellom to tilsyn. Ifølge protokollen skyldtes det en annen hendelse, som gjorde at fengselet ikke hadde kapasitet til å gjennomføre tilsynet som planlagt. Det var flere eksempler på hyppigere tilsyn, særlig i starten av et sikkerhetsopphold. Førstebetjent noterte i protokollen dersom han eller hun vurderte at det bare var behov for tilsyn en gang i timen.

Noen av de innsatte ba om å få snus, kaffe eller røyk eller se på TV, mens de var på sikkerhetscella. Noen fikk dette, mens andre fikk nei. Det var flere eksempler på at ansatte brukte snus, kaffe og røyk i dialogen med den innsatte i forbindelse med vurderingen av om oppholdet skulle avsluttes. Samtidig kom det frem at en innsatt over lang tid var blitt nektet kaffe til tross for at dette syntes å ha stor betydning for uroen hans på sikkerhetscellen (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

Ifølge fengselets skriftlige rutiner skulle innsatte få mat minst fire ganger daglig, uavhengig om de sa de ønsket det eller ikke. Protokollene viste at det kunne ta lang tid før vedkommende fikk mat. I sju tilfeller gikk det 10 timer eller mer etter innsettelse, før det var dokumentert at den innsatte fikk mat eller tilbud om mat. I tre av disse gikk det 20, 19,5 og 18 timer. Det er en alvorlig svikt at innsatte ikke får mat på nesten et døgn.

²⁴ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.2.

²⁵ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.2.

²⁶ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.

De innsatte fikk brødmat. Det framgikk ikke av protokollene om mat og drikke ble servert gjennom gulvluken eller luken i døren. I fengselets rutine stod det at de ansatte skulle unngå å bruke gulvluken, og i hovedsak bruke dør eller luke i døra. Den operative førstebetjenten avgjorde hva som var sikkerhetsmessig forsvarlig. Noen ansatte sa at de brukte luka i døra, mens andre fortalte at de brukte luka ved gulvet. Protokollene viste at betjentene serverte vann relativt ofte, og også medisin.

Sivilombudet har i en rekke rapporter påpekt at servering av mat gjennom en luke i gulvet er uverdig.²⁷ CPT har også anbefalt norske myndigheter å sikre at luken ved gulvet så langt som mulig ikke brukes til mat og drikke.²⁸ Norske myndigheter svarte på CPTs anbefaling ved å slå fast at mat og drikke kun unntaksvis gis gjennom luken ved gulvet.²⁹ Våre funn tydet på at fengselet bør sikre at alle ansatte er godt kjent med rutinen og hovedregelen om å unngå å bruke luken ved gulvet til mat og drikke.

Sikkerhetscellene hadde ikke tilgang på vann. Muligheten for å opprettholde personlig hygiene for de innsatte var derfor sterkt begrenset, også etter toalettbesøk og i forbindelse med måltid. Protokollene inneholdt noen få eksempler på at vedkommende hadde fått antibac eller våtserviett. Utover dette var det få beskrivelser av muligheten for å ivareta grunnleggende hygieniske behov,

4.4 Forebygging av isolasjonsskader

Sikkerhetscelle er en svært inngripende form for isolasjon, og fortløpende tiltak for å forebygge isolasjonsskader er derfor helt nødvendig. Isolasjonsskader kan for eksempel forebygges med samtaler eller mulighet til å gå ut i en luftegård.³⁰ Forebygging av isolasjonsskader er særlig viktig når oppholdet på sikkerhetscelle blir langvarig.

Ifølge fengselets skriftlige rutiner skulle innsatte på sikkerhetscelle tilbys opphold utendørs ved plasseringer som varer 24 timer eller mer, når det er sikkerhetsmessig forsvarlig. Rutinene omtalte ikke om tilsynet skulle omfatte samtaler med innsatte.

Det kom fram at det i hovedsak var ansatte med beslutningsmyndighet som gjennomførte de lengre samtalene med innsatte. Dette skjedde som regel i forbindelse med vurdering av om tiltaket kunne avsluttes. Det kunne gå lang tid mellom disse samtalene (se kapittel 5.1 *Hvor ofte vilkårene vurderes*).

De operative førstebetjentene forventet at betjentene snakket med den innsatte, og videreformidlet eventuelle beskjeder eller endringer i adferd. Slik kontakt er viktig i arbeidet med å avslutte et pågående sikkerhetscelleopphold så snart som mulig, og for å ivareta innsatte i en vanskelig situasjon. Protokollene inneholdt noen få tilfeller av at betjentene spurte om den innsatte trengte noe, som vann eller mat. Betjentene kunne selv åpne luka i døra for samtale og for å gi mat, drikke eller medisiner, og flere beskrev at de gjorde det. Akustikken var dårlig inne på sikkerhetscella, og dette gjorde det vanskeligere å holde en samtale. Protokollene inneholdt få beskrivelser av samtaler av noe varighet.

Fire personer fikk luft og røyk i luftegården som lå ved sikkerhetscellene. Luftingen skjedde i forbindelse med samtale med førstebetjent eller helsetilsyn. I ett av tilfellene resulterte turen til

²⁷ Se bl.a. Sivilombudet (2023), rapport etter besøk til Bredtveit fengsels- og forvaringsanstalt kapittel 6.5.2, og ombudets (2023) rapport etter besøk til Halden fengsel, kapittel 7.1.1.

²⁸ CPT (2018). Rapport til Norge, CPT/Inf 2019 (1), avsnitt 109.

²⁹ Norge (2019). svar på rapport fra CPT, CPT/Inf 2019 (22), punkt 55.

³⁰ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.

luftegården og samtalen der, i at vedtaket om sikkerhetscelle ble opphevet. Dette er et positivt eksempel på at fengselet brukte samtale og lufting aktivt for å avslutte et opphold. I de andre tilfellene ble den innsatte ført tilbake til sikkerhetscellen uten at det forelå en begrunnelse for at vilkårene fortsatt var oppfylt (se kapittel 5, *Vurdering av opprettholdelse eller opphør av sikkerhetscelle*). Ut over dette var det ingen eksempler på at innsatte fikk tilbud om tiltak for å redusere risikoen for isolasjonsskader som mulighet til å ringe familie, venner eller andre.

Luftegård i tilknytning til sikkerhetscellene i Mandal fengsel

Foto: Sivilombudet

Når innsatte ellers isoleres må fengselet sørge for at de innsatte får minimum to timer meningsfull menneskelig kontakt hver dag for å forebygge isolasjonsskader. Innsatte som sitter på sikkerhetscelle trenger også meningsfull menneskelig kontakt, men utformingen av cellene gjør det vanskelig. Det forsterker behovet for å avslutte oppholdet på sikkerhetscellen så raskt som mulig.

Samlet savnet Sivilombudet et mer systematisk arbeid for å forebygge isolasjonsskader. Desto lenger oppholdet på sikkerhetscelle varer, desto viktigere er dette for å redusere risikoen for umenneskelig og nedverdiggende behandling. Vi peker her på at tilsynsfrekvensen heller bør økes enn reduseres utover i oppholdet. Flere og lengre samtaler med den innsatte vil også kunne bidra til å avslutte oppholdet på sikkerhetscellen så raskt som mulig.

4.5 Oppfølging fra helsepersonell

Innsatte som er isolerte på sikkerhetscelle er i en særlig sårbar situasjon, som krever uavhengig oppfølging av helsetjenesten.³¹ Dette skyldes både skadevirkningene plasseringen kan medføre, og at den innsatte er fratatt mulighet til selv å ta kontakt med og å kommunisere direkte med helsetjenesten. CPT har anbefalt umiddelbar varsling og tilsyn fra helsepersonell så snart som mulig etter plassering på sikkerhetscelle, og deretter tilsyn minst daglig så lenge plasseringen opprettholdes.³² Tilsyn og tilstedeværelse fra helsepersonell kan bidra til å redusere mulighetene for at innsatte utsettes for integritetskrenkelser.

Straffegjennomføringsloven § 38 slår fast at det skal innhentes uttalelse fra lege dersom det er mulig, før plassering på sikkerhetscelle.³³ I retningslinjene til loven heter det at lege ellers skal varsles snarest og gis anledning til å gi råd om videre oppfølging av den innsatte.³⁴

Helsepersonell skal straks rapportere skadelig virkning på den innsattes fysiske eller psykiske helse til ledelsen. De skal gi råd til ledelsen dersom de anser det nødvendig å avslutte tiltaket av helsemessige årsaker. Helsepersonell bør også undersøke de fysiske omgivelsene, inkludert hygiene og renhold, temperatur, lysforhold og ventilasjon.

Varsling av helsepersonell ved plassering på sikkerhetscelle

For at helsepersonell skal kunne følge opp isolerte innsatte, er de avhengige av å bli varslet av fengselet. Ved plassering på sikkerhetscelle skal lege varsles snarest.³⁵ Dette var også slått fast i fengselets skriftlige rutiner.

I ti av vedtakene stod det at fengselet hadde varslet legevakt eller helseavdelingen. Seks av vedtakene manglet denne informasjonen. Av disse seks, gikk det i fire tilfeller heller ikke fram av øvrig dokumentasjon om fengselet hadde varslet helseavdelingen eller legevakt i forbindelse med oppholdet.

Tilsyn fra helsepersonell med innsatte på sikkerhetscelle

Dokumentgjennomgangen viste at helseavdelingen i hovedsak gjennomførte daglig tilsyn på sikkerhetscelle innenfor avdelingens åpningstid. Dersom en innsatt plasseres på sikkerhetscelle utenom helseavdelingens åpningstid, skal legevakten varsles. Fengselets dokumentasjon viste flere eksempler på at det skjedde. Det var imidlertid få tilfeller av at legevakten kom til fengselet for å gjennomføre tilsyn på sikkerhetscelle. Det framstod som at legevakten kom til fengselet bare ved behov for akutt somatisk helsehjelp og at legevakten sjeldent kom på tilsyn.

Manglende tilsyn utenom helseavdelingens åpningstid medførte at innsatte kunne sitte lenge på sikkerhetscelle uten å bli tilsett av helsepersonell. Dokumentgjennomgangen viste at helsepersonell ikke hadde foretatt tilsyn i sju tilfeller. To av plasseringene dette gjaldt varte i 7,5 timer, mens de

³¹ Sivilombudet, Særskilt melding til stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler (Dokument 4:3 (2018/19)). Side 73.

³² CPT, rapport etter besøk til Norge i 2018, CPT/Inf 2019(1), avsnitt 107 og CPT, rapport etter besøk til Norge i 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 134.

³³ Straffegjennomføringsloven § 38, tredje ledd, tredje punktum. Formuleringen er uheldig ved at den kan bidra til å skape inntrykk av at en lege bør være involvert i selve beslutningen om å bruke sikkerhetscelle. Sivilombudet har tidligere påpekt at dette ville være i strid med helsepersonells uavhengige rolle.

³⁴ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.

³⁵ Kriminalomsorgsdirektoratet (2008). Retningslinjer til straffegjennomføringsloven og til forskrift til loven, pkt. 38.7.

andre fem varte i mer enn 12 timer. To varte i mer enn 60 timer. Dette er meget kritikkverdig. En person fikk ikke tilsyn av helsepersonell fire av fem ganger han var plassert på sikkerhetscelle (se kapittel 6 *Sikkerhetsopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

De innsatte som ikke fikk oppfølging av helseavdelingen mens de var på sikkerhetscelle, ble fulgt opp samme dag eller dagen etterpå. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig og særlig er det uheldig når så mange som fem av disse satt på sikkerhetscelle i mer enn tolv timer.

Journalgjennomgangen fra helseavdelingen viste at det kunne være både sykepleier og lege som gjennomførte tilsynene. Det var i liten grad beskrevet hvordan tilsynet hadde blitt gjennomført. I ett tilfelle ble det beskrevet at tilsynet ble gjennomført «gjennom luke». I et annet notat stod det at helsepersonellet ble med inn på cella. Et fåtall av journalnotatene fra tilsyn på sikkerhetscelle beskrev hvem som var til stede fra fengselet. I intervjuene kom det frem at det stort sett alltid var betjenter til stede under tilsynet. Den innsatte hadde derfor ikke mulighet til å ha en fortrolig samtale med helsepersonell. Dette innebærer en risiko for at helsepersonellet ikke fikk all relevant informasjon, eller kunne ivareta sin taushetsplikt. Helseavdelingen påpekte at dette var på bakgrunn av fengselets rutiner.

Journalene ga stort sett en beskrivelse av den psykiske og somatiske helsetilstanden til den innsatte, eventuelt hvorfor det var vanskelig å gjennomføre tilsyn. Journalene ga imidlertid lite informasjon om hvordan oppholdet på sikkerhetscelle påvirket den innsattes helse. Betydningen av gjentatte sikkerhetscelleopphold og langvarig isolasjon var heller ikke beskrevet (se kapittel 6 *sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*). Det varierte om helsejournalene inneholdt informasjon om den innsatte hadde fått mat, eller om inngripende tiltakene som visitering, fratakelse av klær, eller manglende hygiene (se kapittel 4.2 *Visitasjon og påkledning på sikkerhetscelle* og kapittel 4.3 *Ivaretagelse av innsatte*). Dette er en svakhet. De fysiske forholdene kan ha helsemessige konsekvenser for de innsatte umiddelbart eller senere, og det er derfor viktig å journalføre hvilke forhold tvangsmiddelbruken medførte.³⁶

4.6 Kontakt med advokat

Retten til kontakt med advokat er en grunnleggende rettighet og et viktig beskyttelsestiltak mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling ved frihetsberøvelse.³⁷ Risikoen for menneskerettsbrudd ved bruk av isolasjon på sikkerhetscelle er generelt høy, og CPT har derfor uttalt at innsatte må sikres tilgang til advokat også på sikkerhetscelle.³⁸ Også Mandelareglene slår fast at tilgang til advokat må sikres uten forsinkelse og på en måte som ivaretar innsattes rett til fortrolig kontakt.³⁹ Videre har ombudet notert Justis- og beredskapsdepartementet forslag om å lovfeste en rett for innsatte på sikkerhetscelle til å kontakte advokat eller annen person utenfor fengselet.⁴⁰ Ombudet har tatt opp problemstillingen med flere fengsler.⁴¹

³⁶ Helsepersonelloven § 39 og § 40.

³⁷ CPT, Access to a lawyer as a means of preventing ill-treatment (2011), CPT/Inf(2011)28-part1.

³⁸ CPT, Solitary confinement of prisoners (2011), CPT/Inf (2011)28-part2, avsnitt 61 b).

³⁹ Mandelareglene, regel 61 nr. 1.

⁴⁰ Justis- og beredskapsdepartementet, høringsnotat 2. februar 2023, lovutkast til ny § 38 femte ledd. Se også utkast til spesialmerknader i høringsnotatet side 137.

⁴¹ Sivilombudsmannen. (2019). Særskilt melding til Stortinget om isolasjon og mangel på meningsfull menneskelig kontakt i norske fengsler (Dokument 4:3 (2018/19)), kap. 9.2 og Sivilombudet. (2023). Rapport fra besøk til Bredtveit fengsel, kapittel 6.5.7.

Ifølge fengselets skriftlige rutiner skulle innsatte ha mulighet til å ringe advokat. I ett tilfelle viste dokumentgjennomgangen at den innsatte fikk avslag på å kontakte advokat under henvisning til at det var natt.

4.7 Utelukkelse fra fellesskap etter bruk av sikkerhetscelle

Etter oppholdet på sikkerhetscelle ble 12 av personene plassert på ordinære celler med tilgang til fellesskap i boenhet S eller S + eller en annen avdeling. Fire personer ble utelukket fra fellesskapet.⁴² Utelukkelsene varte i gjennomsnitt i underkant av fire dager.

Sivilombudet vurderer det som positivt at de fleste får komme direkte tilbake til fellesskap.

4.8 Samlet risiko

Sivilombudet konstaterer at fengselet i liten grad arbeidet aktivt for å begrense de skadelige effektene av opphold på sikkerhetscelle. Særlig er ombudet bekymret for dette ved lange og gjentatte plasseringer. Isolasjonsreducerende tiltak som oftere og lengre samtaler med den innsatte, ville også gitt fengselet en mulighet til å jobbe for å avslutte oppholdet tidligere. Sivilombudet ser i utgangspunktet positivt på bruk av luftegården, men understreker at dette bør ses som ledd i arbeidet med å avslutte sikkerhetscellevedtaket. Det var bekymringsfullt at det i flere tilfeller tok lang tid før den innsatte fikk mat.

Det var flere eksempler på at innsatte ikke hadde fått tilsyn av helsepersonell. Dette er særlig alvorlig for en innsatt som hadde fem opphold, og hvor to av oppholdene varte i overkant av 60 timer. Tilsyn er en forutsetning for å kunne yte helsehjelp og for å kunne videreformidle bekymringer for den innsattes helse til fengselet. Mangelfullt tilsyn og medisinsk oppfølging av isolerte innsattes helsetilstand kan føre til krenkelse av forbudet mot tortur og umenneskelig behandling.⁴³ Det må derfor sikres at helsepersonell i fengselet jevnlig overvåker isolerte innsattes fysiske og psykiske helsetilstand.⁴⁴

Anbefalinger: Oppfølging av innsatte på sikkerhetscelle

4. Fengselet bør sikre at det alltid gjøres en individuell vurdering når det brukes håndjern, kroppsvisiteres og fratas klær ved bruk av sikkerhetscelle. Vurdering bør dokumenteres.
5. Fengselet bør sikre at innsatte på sikkerhetscelle får tilstrekkelig mat.
6. Fengselet bør sikre at det er mulig å ivareta personlig hygiene på sikkerhetscelle, uavhengig av om den innsatte ber om det eller ikke.
7. Fengselet bør sikre at helsepersonell snarest varsles om alle plasseringer på sikkerhetscelle.

⁴² Straffegjennomføringsloven § 37.

⁴³ EMDs dom *Keenan mot Storbritannia*, 4. mars 2001 avsnitt 109–116. Se også *Khider mot Frankrike*, 9. juli 2007 avsnitt 119–122; *Rohde mot Danmark*, 21. juli 2005 avsnitt 99; *Riviere mot Frankrike*, 25. juli 2013 avsnitt 63, *Renolde mot Frankrike*, 16. oktober 2008, avsnitt 120.

⁴⁴ EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, 10. april 2012 avsnitt 212. Se også FNs spesialrapportør mot tortur, rapport til FNs generalforsamling, 5. august 2011, A/66/268, avsnitt 100.

8. Fengselet bør styrke oppfølgingen av innsatte på sikkerhetscelle for å forebygge isolasjonsskader. Oppfølgingen bør bidra til at oppholdet blir avsluttet så raskt som mulig.
9. Kommunen bør sikre daglig tilsyn og oppfølging av innsatte som er plassert på sikkerhetscelle, og at dette dokumenteres i journalen.
10. Kommunen bør sikre at plassering på sikkerhetscelle dokumenteres i journal, også i de tilfellene hvor helsetjenestene ikke har hatt tilsyn. Dokumentasjonen bør inneholde konkret informasjon om de spesielle fysiske forholdene på sikkerhetscelle, hvor inngripende tiltaket er og om bruk av makt i forbindelse med plasseringen.

5 Vurdering av opprettholdelse eller opphør av sikkerhetscelle

CPT har anbefalt at bruk av isolasjon for innsatte som utgjør en fare for seg selv eller andre kun bør benyttes «for the shortest possible time (usually minutes rather than hours), og EMD legger til grunn at opphold på sikkerhetscelle av preventive grunner for å la innsatte roe seg ned, ikke kan opprettholdes over lang tid.⁴⁵ Dette tilsier streng kontroll med varigheten av tiltaket. CPT har videre understreket at nødvendigheten av tiltaket skal vurderes «frequently».⁴⁶

Etter straffegjennomføringsloven skal fengselet «fortløpende vurdere om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket».⁴⁷ Alle vilkårene for bruk av sikkerhetscelle må være oppfylt så lenge plasseringen opprettholdes. Oppholdet på sikkerhetscelle må til enhver tid være strengt nødvendig for å oppnå formålet med plasseringen. Det skal også kontinuerlig vurderes om tiltaket kan erstattes med et mindre inngripende tiltak.

Vurderingene skal begrunnes og føres i tilsynsprotokoll for sikkerhetscelle.⁴⁸ Kravene til begrunnelse ved bruk av isolasjon skjerpes jo lenger vedtaket varer.⁴⁹

5.1 Hvor ofte vilkårene vurderes

De operative førstebetjentene hadde ansvaret for vurderingene. Protokollene viste at det var stor variasjon i hvor ofte vurderingene ble gjennomført. I 9 av 16 tilfeller var det blitt gjennomført minst én vurdering per vakt. I disse tilfellene tok det opp til 13 timer mellom hver vurdering. I fire tilfeller ble vurderingene gjennomført relativt raskt og ofte.

Det gikk lengst tid mellom hver vurdering for de tre lengste oppholdene. For det ene oppholdet, var første vurdering etter sju timer. Ellers gikk det mellom 18 og 23 timer mellom hver vurdering (se kapittel 6, *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

Vi fant ikke noen dokumenterte vurderinger av om innsatte kunne komme ut fra sikkerhetscelle fra sen kveld eller natt, og ingen innsatte ble ført fra sikkerhetscelle og tilbake til en ordinær celle i tidsrommet mellom kl. 20:45 og kl. 08:20. De operative førstebetjentene oppga at fengselet ikke hadde tilstrekkelig bemanning for å avslutte et sikkerhetscelleopphold etter ca. 21:30 på kvelden.

Den høye skaderisikoen tilsier at det ikke bør gå lenge mellom hver gang det vurderes om vilkårene fortsatt er oppfylt. Sivilombudet har anbefalt at vurderingene dokumenteres hver sjette time. I tråd med at risikoen for skade øker jo lenger tiltaket varer, bør dette anses som et minimum. Dette må gjelde hele døgnet.

Fengselet har ansvar for å sikre bemanning for å kunne avslutte tiltaket så snart forholdene ikke lenger gjør tiltaket strengt nødvendig. At det i mange tilfeller gikk svært lenge mellom hver

⁴⁵ CPTs rapport etter besøk til Kroatia i 2017, CPT/Inf(2018)44, avsnitt 60; EMD, *Vukušić mot Kroatia*, klagenr. 37522/16, 14. november 2023, avsnittene 32–41. I samme retning EMD, *Jeanty mot Belgia*, klagenr. 82284/17, 31. mars 2020, avsnitt 116.

⁴⁶ CPT, rapport etter besøk til Norge 2024, CPT/Inf (2025)3, avsnitt 134.

⁴⁷ Straffegjennomføringsloven § 38 tredje ledd siste setning.

⁴⁸ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.4.

⁴⁹ EMD, *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, klagenr. 24027/07, 10. april 2012, avsnitt 212; EMD, *Ramirez Sanchez mot Frankrike*, klagenr. 59450/00, 4. juli 2006, avsnitt 139; EMD, *A.B. mot Russland*, klagenr. 1439/06, 14. oktober 2010, avsnitt 108.

vurdering, og at det vanligste var én dokumentert vurdering per vakt, innebærer en klar risiko for at innsatte ble sittende for lenge på sikkerhetscellen. Sivilombudet er særlig kritisk at det gikk svært lang tid mellom hver vurdering i de tre lengste oppholdene.

5.2 Innholdet i de løpende vurderingene

Kvaliteten på de fortløpende vurderingene som var dokumentert, var gjennomgående lav. Ikke i noen av de 16 plasseringene fant vi det dokumentert at fengselet hadde vurdert om vilkårene for bruk av sikkerhetscelle fortsatt var oppfylt. Førstebetjentene noterte klokkeslett og om de vurderte at vedkommende kunne tas ut av sikkerhetscelle eller ikke. Innholdet i vurderingen var ikke gjengitt.

Kravet om «strengt nødvendig» og om «mindre inngripende tiltak»

Våre funn viste flere eksempler på at fengselet opprettholdt tiltaket når den innsatte var rolig eller sov. Et eksempel på dette er en vurdering etter 13 timer, hvor det står i protokollen at «ingen vurdering av innsatte per nå siden han tilsynelatende sover.» 6,5 timer senere, kl. 19:30, var vurderingen at «innsatte har sovet store deler av ettermiddagen og det har derfor vært vanskelig å gjøre en ny vurdering av om vedtak skal opprettholdes eller ikke. Han har ikke ønsket samtale i tiden han har vært våken. Vedtak opprettholdes». Vedkommende tilbrakte deretter natta på sikkerhetscella.

I noen tilfeller var fortsatt opphold på sikkerhetscelle kun begrunnet med at innsatte ikke ville høre etter, eller «ikke [var] mottagelig for å snakke nå». Det var også eksempler som viste at fengselet opprettholdt tiltaket etter at den innsatte over noe tid hadde blitt beskrevet som rolig. Dokumentgjennomgangen og intervjuene tydet også på at fengselet forventet at den innsatte skulle trekke tilbake trusler, angre seg eller si unnskyld for å komme ut av sikkerhetscellen. I enkelte tilfeller hadde fengselet lagt vekt på at innsatte selv ønsket å være på sikkerhetscelle. Dette er ikke et grunnlag for å holde en innsatt på sikkerhetscelle (se kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*).

Bortsett fra tilfellene hvor den innsatte hadde lovet å endre adferd, gikk det ikke fram av protokollen hvorfor førstebetjentene hadde vurdert å avslutte oppholdet. Førstebetjentene noterte for eksempel «ikke lenger grunnlag for sikkerhetscelle».

Den manglende dokumentasjonen av om tiltaket til enhver tid var strengt nødvendig og ikke kunne avhjelpes med mindre inngripende tiltak, gjør at Sivilombudet er bekymret for at enkelte opphold på sikkerhetscellen varte for lenge. Vi fant flere eksempler på at innsatte var rolig inne på cella, men likevel ble sittende. I ett tilfelle stod det «Tilsyn. OK funn. Tas av SC ved ledighet». Likevel tok det to timer og 41 minutter før den innsatte slapp ut etter denne vurderingen. Dette er svært kritikkverdig.

Det var også eksempler på at den innsatte fikk være i luftegården uten problemer, og så ble satt inn igjen på sikkerhetscellen uten at det var dokumentert en begrunnelse for at vilkårene fortsatt var til stede (se kapittel 4.4, *Forebygging av isolasjonsskader*). Det er vanskelig å forstå at fortsatt bruk av sikkerhetscelle var strengt nødvendig når den innsatte kunne være i luftegården på en rolig måte.

Kravet om at tiltaket må være forholdsmessig

Mange av de innsatte som ble plassert på sikkerhetscelle slet med psykisk sykdom. Ca. halvparten av oppholdene varte i over ett døgn. Til tross for dette var forholdsmessigheten av tiltaket eller oppholdets påkjenning for innsatte ikke omtalt i noen av de dokumenterte vurderingene av om sikkerhetscelleopphold kunne avsluttes.

Risikoen for skade øker jo lenger tiltaket varer, og dette bør være et tydelig moment i vurderingen av om oppholdet skal fortsette. Sivilombudet forventer at fengselet tar hensyn til lengden på oppholdet i forholdsmessighetsvurderingen. Plasseringene varte lenge i lys av den nesten totale mangelen på meningsfull menneskelig kontakt, mangelen på sanseinntrykk og på mulighet til å ivareta grunnleggende behov (se kapittel 1 *Sikkerhetsceller i fengsel: inngripende tvangstiltak med høy risiko for umenneskelig behandling*). Vi fant likevel ingen eksempler på at lengden ble tatt hensyn til.

Når en akutt situasjon er avklart og innsatte er plassert på sikkerhetscelle, må det forventes at fengselet både undersøker og legger vekt på konkrete forhold ved den enkelte innsatte. Når slike forhold aldri vurderes, utgjør det en risiko for at oppholdene kan være uforholdsmessig.

De løpende tilsynene fra betjenter kan gi fengselet mye informasjon om den innsatte som er relevant i den fortløpende vurderingen vaktlederen skal gjøre. Dette forutsetter at betjentene tar initiativ til samtaler med den innsatte. Dette så ut til å skje for sjelden.

5.3 Samlet risiko

Sivilombudet er svært bekymret for at innsatte i fengselet risikerer å sitte for lenge på sikkerhetscelle. Samlet avdekket gjennomgangen alvorlige svakheter ved fengselets fortløpende vurderinger av sikkerhetscellevedtak. Dette gjaldt både mangelen på løpende vurderinger og kvaliteten på vurderingene. Flere av sikkerhetscelleoppholdene var begrunnet så dårlig at det var tvilsomt om plasseringen fortsatt var lovlig. Det gikk også altfor lang tid mellom vurderingene, og dette utgjorde en risiko for at innsatte ble sittende på sikkerhetscellen lenger enn nødvendig. I mange tilfeller så det ut til at fengselet brukte en klart lavere terskel for å opprettholde plasseringen, enn det vilkårene for sikkerhetscelle tilsier. Funnene tilsier en høy risiko for brudd på forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling ved bruk av sikkerhetscelle i fengselet.

Anbefalinger: Vurdering av opprettholdelse eller opphør

11. Fengselet bør jobbe aktivt for å avslutte opphold på sikkerhetscelle så raskt som mulig.
12. Fengselet bør sikre at det gjøres fortløpende vurderinger av om lovens vilkår for fortsatt plassering i sikkerhetscelle er oppfylt. Fengselets bør dokumentere de fortløpende vurderingene minst hver sjetten time.
13. Fengselet må sikre at sikkerhetscelleopphold avsluttes umiddelbart når lovens vilkår ikke lenger er oppfylt.

6 Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling

Langvarige situasjoner med omfattende sikkerhetstiltak og mye bruk av tvangsmidler er belastende for både innsatte og ansatte og skaper høy risiko for nedverdiggende og umenneskelig behandling. Risikoen for at overdreven tvangsbruk ses som normalt og nødvendig, øker der ansatte ikke opplever at de har alternative virkemidler, eller at de mangler kunnskap om andre måter å håndtere konflikter eller uttrykk for psykiske lidelser på.⁵⁰

To innsatte ble plassert på sikkerhetscelle gjentatte ganger, og noen av oppholdene varte lenge. Den ene innsatte hadde tre opphold i løpet av ni døgn. Oppholdene varte i til sammen 98 timer. Den andre hadde fem opphold på til sammen 194 timer, over en periode på fem måneder. Dette var i realiteten fire plasseringer fordi det var mindre enn 24 timer mellom to av oppholdene, i dette tilfellet 11 timer. Det lengste oppholdet for denne innsatte var derfor 76,6 timer (16,1 + 60,5). Opphold på over tre døgn skal varsles til regionen.⁵¹ Det hadde fengselet ikke gjort.

Alle plasseringene var begrunnet med at fengselet ville hindre betydelig skade på eiendom. Det var ikke dokumentert hvorfor mindre inngripende tiltak ikke var tilstrekkelige, og det var heller ingen vurdering av forholdsmessigheten av tiltakene (se kapittel 3 *Beslutning om å bli plassert på sikkerhetscelle*).

For den ene innsatte viste dokumentgjennomgangen at fengselet hadde lagt vekt på at han sa at han ønsket å komme på sikkerhetscelle, i tillegg til at han hadde ødelagt inventaret på cella. Den innsattes eget ønske er ikke et grunnlag for å plassere på sikkerhetscelle, og dette skulle derfor ikke vært vektlagt i begrunnelsen. Dokumentgjennomgangen viste ikke spor av at fengselet hadde vurdert hvorfor den innsatte ønsket å være på sikkerhetscelle. Et ønske om å få være på sikkerhetscelle kan være et uttrykk for isolasjonsskader eller andre forhold fengselet bør undersøke, som behov for helsehjelp, omsorg, aktivisering eller trygghet. Dette er forhold som kan tilsi at det vil være særlig tyngende eller skadelig for den innsatte å være på sikkerhetscelle.

I vurderingen av om tiltaket skulle opprettholdes, viste dokumentgjennomgangen også at fengselet flere ganger la til grunn at den innsatte ønsket å bli værende på sikkerhetscelle (se kapittel 5.1 *Innholdet i de løpende vurderingene*). Som vist over, varte flere av oppholdene lenge. Til tross for dette, hadde ikke fengselet omtalt forholdsmessigheten av tiltaket, eller hvordan oppholdene påvirket den innsatte, i noen av de dokumenterte vurderingene av om sikkerhetscelleopphold skulle opprettholdes. Samtidig ble han i protokollen beskrevet som gjennomgående rolig, høflig, i godt humør og hyggelig. Det var derfor vanskelig å forstå hva som var grunnlaget for å holde han på sikkerhetscelle. Vedtakene om sikkerhetscelle ble først opphevet når den innsatte beklaget og sa at han ikke ville ødelegge cella si.

⁵⁰ Sivilombudets forebyggingsenhet, årsmelding 2016, Institusjonskultur og ledelse som risiko og beskyttelse og Penal Reform International og Association for the Prevention of Torture (2015). *Institutional culture in detention: a framework for preventive monitoring* og J. Stevens, *Changing Cultures in Closed Environments: What works?* Law in Context, Vol. 31, 2014, s. 228–260.

⁵¹ Kriminalomsorgsdirektoratet, Retningslinjer til straffegjennomføringsloven (2008), punkt 38.7.6

Den andre innsatte ble beskrevet som sint og stresset, men i perioder også som rolig og hyggelig. Under det siste av tre opphold, ba han gjentatte ganger om å få luft, røyk og kaffe. Dette oppholdet varte i nesten to døgn. Han fikk nei flere ganger, og beskjed om at han måtte bli rolig først. I forbindelse med helsetilsyn dag to anbefalte legen at fengselet ga ham det han ba om for å dempe aggresjonsnivået og stresset hans. Han fikk likevel ikke røyk, kaffe eller luft fordi han ikke ble ansett som rolig nok. Etter 6 timer og 25 minutter fikk han røyk, men ikke kaffe. Etter røyken i luftegården var han beskrevet som rolig i protokollen. Han måtte likevel tilbringe natta på sikkerhetscelle. Tiltaket ble avsluttet ca. 12 timer etterpå. Forløpet og beskrivelsen av den ansattes kommunikasjon og fengselets manglende oppfølging, tilsa at vilkårene for å opprettholde plasseringen ikke var oppfylt under det lange oppholdet.

Også denne innsatte ble i protokollene flere ganger beskrevet som rolig, uten at fengselet avsluttet oppholdet.

Dokumentasjon tydet på at fengselet ikke hadde sett på den samlede negative virkningen isolasjon på sikkerhetscelle hadde på de to innsatte. Dokumentasjon indikerte at fengselet vurderte at nylige opphold på sikkerhetscelle var et argument for et nytt vedtak om sikkerhetscelle. Det var i tillegg sterkt bekymringsfullt at det i disse sakene gikk 18 til 23 timer mellom hver gang fengselet vurderte opprettholdelse eller opphør. Funnene tilsier at fengselet ikke hadde arbeidet aktivt for å forebygge sikkerhetscelleplasseringene og heller ikke oppfylt sin plikt til å sikre at tvangstiltaket ble avsluttet med en gang vilkårene ikke lenger var til stede.

Fengselet manglet en overordnet strategi eller plan for hvordan de kunne møte eller håndtere slike innsatte, uten at bruk av sikkerhetscelle ble nødvendig. En slik plan krever også at fengselet ikke behandler hver hendelse og sikkerhetscelleplassering individuelt. Dette er særlig viktig når en innsatt har gjentatte ganger blir plassert på sikkerhetscelle.

Samlet understreker Sivilombudet at den gjentatte og omfattende bruken av inngripende isolasjon overfor enkeltinnsatte medfører en klar risiko for krenkelse av forbudet mot umenneskelig og nedverdiggende behandling. Fengselet har ansvar for å sikre et bedre og mer systematisk arbeid for å redusere bruken av inngripende tvang (se kapittel 7.3 *Evaluering av tvangsbruk*).

Anbefaling: Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling

14. Fengselet bør iverksette særlige tiltak for å forebygge langvarig og gjentatt bruk av sikkerhetscelle.

7 Forebygge bruk av sikkerhetscelle og sikkerhetsseng

7.1 Inngripende tvang bør forebygges

Bruk av sikkerhetscelle innebærer risiko for krenkelse av forbudet mot tortur og umenneskelig og nedverdiggende behandling. Det er derfor viktig at fengslene jobber langsiktig for å forebygge situasjoner som kan gjøre bruk av sikkerhetscelle aktuelt.

Det er vanskelig å si noe sikkert om hva som kan forebygge konflikter, aggresjon og situasjoner som ender i voldsutøvelse. Forskning fra ulike sektorer kan likevel bidra til å peke på noen viktige forhold.

7.2 Bemanning og organisering

Flere ansatte ga uttrykk for at redusert bemanning, som ga mer innlåsing, og flere ufaglærte ga økt risiko for hendelser som kunne resultere i bruk av sikkerhetscelle. Boenhet S hadde nedbemannet fra fem til fire ansatte per vakt. Tilsvarende var kvelds- og nattevaktene nedbemannet fra to til én operativ førstebetjent. Flere av førstebetjentene fortalte at nedbemanningen hadde gjort det vanskeligere å vurdere om det var grunnlag for sikkerhetscelle. Dette gjaldt særlig i møte med mulig alvorlig selvskade eller selvmord, hvor førstebetjentene var redde for å gjøre feil. De fortalte om vanskelige vurderinger, hvor de så på sikkerhetscelle som den eneste måten å være helt sikre på at en person ikke ville ta livet sitt. Samtidig ville sikkerhetscelle forverre hans psykiske helse. De påpekte også at økt tilsyn ofte ville være det mest relevante alternative tiltaket, men det krevde bemanning. Risikoen for bruk av sikkerhetscelle var derfor høyere på vaktene med lavest bemanning.

Innsatte som hadde utfordringer med å forholde seg til fellesskapet i boavdelingene var på boenhet S, hvor fengselet hadde mulighet til en tettere oppfølging. Ved siden av boenhet S lå «boenhet S+». Boenhet S+ hadde celler med fastmontert seng, pult og bokhylle i tre. En TV var montert bak plexiglass. Toalett og vask var i stål. S+ hadde også et felleskapsområde med kjøkken, TV, sofa, bord og stoler. S+ framstod dermed som et alternativ for sikkerhetscelle for selvmordsnære innsatte. Dokumentasjonen fra fengselet viste at de innsatte kunne være på S+ uten å være utelukket, enten med fellesskap med boenhet S eller på boenhet S+.

Mange ansatte opplevde at de jobbet aktivt for å unngå bruk av sikkerhetscelle. Det var høy bevissthet om skadevirkningene og viktigheten av å bruke mindre inngripende tiltak. Vi ble fortalt om flere situasjoner som kunne ha endt med sikkerhetscelle, men hvor den innsatte ble plassert på S+ under hyppig tilsyn.

Fengselet hadde ikke et aktiviseringsteam som kunne bistå betjentene i oppfølgingen av isolerte ansatte.

7.3 Evaluering av tidligere plasseringer på sikkerhetscelle

I tilfeller med omfattende og gjentakende bruk av tvang og makt, er det særlig viktig at fengselet gjennomgår og evaluerer hendelsene for å redusere risikoen for at ny maktbruk blir nødvendig. Dette er ikke det samme som en debrief for ansatte, men skal ha fokus på læring og på å gjennomgå forhold som også ligger forut for den akutte hendelsen

Møteplasser som legger til rette for at ansatte kan diskutere og kritisk gjennomgå hendelser der det er brukt inngripende makt som sikkerhetscelle, er et viktig forebyggende tiltak. Jevnlige diskusjoner

vil kunne bidra til å øke kunnskapen og sikre en felles forståelse av de strenge vilkårene for å bruke sikkerhetscelle. Det vil også være viktig for å styrke bevisstheten om den skaderisikoen tiltaket innebærer for de innsatte.

Fengselet gjennomførte ikke systematisk evaluering etter sikkerhetscelleplasseringer. Det var særlig bekymringsfullt at det ikke var evalueringer eller interne gjennomganger ved langvarige eller gjentatte plasseringer (se kapittel 3.4 *Inngrepet må være forholdsmessig* og kapittel 6 *Sikkerhetscelleopphold med særlig høy risiko for umenneskelig eller nedverdiggende behandling*). I tilfeller med omfattende og gjentakende bruk av tvang og makt, er det særlig viktig at fengselet gjennomgår og evaluerer hendelsene med sikte på å redusere risikoen for at ny maktbruk blir nødvendig.

De ansatte gikk gjennom hendelsen i en debrief like i etterkant av plasseringen på sikkerhetscelle. Vi ble fortalt at formålet var en kronologisk gjennomgang av hendelsen, og kartlegge om selve hendelsen kunne vært håndtert annerledes. Dersom en ansatt var preget, skulle han eller hun få oppfølging av personalleder.

Fengselet hadde ikke fast praksis for å gjennomføre ettersamtaler der innsatte kunne fortelle om sin opplevelse av hendelsen og oppholdet på sikkerhetscelle. Ansatte fortalte at de gjorde dette noen ganger. I protokollene var det tre eksempler på samtaler med personene som hadde vært på sikkerhetscelle i etterkant. Dokumentasjonen gjenga den innsattes opplevelse av hendelsen. Det kom imidlertid ikke fram hvordan denne informasjonen senere ble brukt for å forebygge bruk av tvang. Ettersamtaler ved bruk av tvangsmidler kan gi både innsatte og fengselet grunnlag for læring, og de er anbefalt av CPT.⁵² Innen psykisk helsevern har slike ettersamtaler vist seg som et viktig tiltak, og loven slår fast at pasienter skal tilbys ettersamtale.⁵³

Anbefaling: Forebygge bruk av sikkerhetscelle

15. Fengselet bør styrke sitt arbeid med å evaluere og forebygge bruk av sikkerhetscelle, og involvere innsatte i dette arbeidet.

⁵² Lillevik, O.G. og Øien, L. (2024). *Miljøterapeutisk arbeid i møte med vold og aggresjon*. Gyldendal. Side 144–146; CPTs rapport etter besøk til Spania (2018), CPT/Inf(2020)5, avsnitt 53.

⁵³ Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern § 4-2 tredje ledd. Hammervold, U. E., Norvoll, R., Vevatne, K. og Sagvaag, H. (2020) *Post-incident reviews – a gift to the Ward or just another procedure? Care providers' experiences and considerations regarding post-incident reviews after restraint in mental health services. A qualitative study*, BMC Health Serv Res 20, 499.
<https://bmchealthservres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12913-020-05370-8>

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
E-post: postmottak@sivilombudet.no
www.sivilombudet.no

Foto: Sivilombudet